

ปรากฏการณ์ความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

A Phenomenological Study of Destitute Students' Learned Helplessness Amphoe Ban Fang, Khon Kaen Province

จุฑามาศ มานะศิลป์ (Jutamas Manasin)¹
ศานิตย์ ศรีคุณ (Sanit Srikoon)²

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Master of Education Program in Curriculum and Instruction,
Faculty of Education, Khon Kaen University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Assistant Professor, Curriculum and Instruction Program,
Faculty of Education, Khon Kaen University

Received: 4th May 2024

Revised: 1st November 2024

Accepted: 9th December 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวปรากฏการณ์วิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของความสิ้นหวังจากการเรียนรู้ของนักเรียนยากจนตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงและข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาเป็นนักเรียน จำนวนรวมทั้งสิ้น 4 คน และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) ร่วมกับการสังเกตปรากฏการณ์ในพื้นที่วิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกภาคสนามและเครื่องบันทึกเสียง โดยวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดองค์ประกอบความสิ้นหวังของ Seligman ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะความสิ้นหวังของนักเรียนยากจนมีลักษณะดังนี้ 1) ความด้อยทางปัญญา ได้แก่ ด้อยค่าความสามารถ 2) ความด้อยทางแรงจูงใจ ได้แก่ 2.1 ช่วงถดถอย 2.2 พฤติกรรมจำเจ 2.3 สังคมกลั่นแกล้ง และ 3) ความด้อยทางอารมณ์ ได้แก่ 3.1 ภาวะจิตใจต่ำต้อย 3.2 การระบายออกทางอารมณ์ นอกจากนี้ยังพบมิติฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม อีกปัจจัยสำคัญนำไปสู่การเกิดความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ของนักเรียนยากจน มากไปกว่านั้น จากการวิจัยในครั้งนี้พบประสบการณ์ความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน ดังนี้ 1) ประสบการณ์การเป็นหย่าร้างของพ่อกับแม่ 2) ประสบการณ์ผู้ปกครองในครอบครัวติดการพนันและสารเสพติด 3) ประสบการณ์การสูญเสียผู้นำหรือเสาหลักของครอบครัว 4) ประสบการณ์ถูกบังคับ จากที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่านักเรียนมีความรู้สึกขาดแรงจูงใจในการเรียน เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากครอบครัวในด้านทุนทรัพย์ขาดความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ รวมไปถึงด้านมุมมองของผู้ปกครองต่อการศึกษาของนักเรียน จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิด รู้สึกตนเองด้อยความสามารถ และเกิดความรู้สึกสิ้นหวังในการดำเนินชีวิต ยิ่งกว่านั้นคือไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ในการศึกษาจึงเป็นประโยชน์ต่อการการศึกษา ครูหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรเข้าใจและรู้จักนักเรียนรายบุคคลอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งเปิดโอกาสและสนับสนุนให้นักเรียนมีพื้นที่ได้แสดงออกถึงความสามารถ นอกจากนี้ครูเป็นสื่อกลางสำคัญอย่างยิ่งที่จะคอยช่วยเหลือ สร้างพื้นที่แห่งความอบอุ่นใจ และสร้างแรงบันดาลใจ

รวมถึงปลูกฝังทัศนคติและสร้างมุมมองการมองโลกในแง่ดีให้กับนักเรียน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้นักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพและทำคุณประโยชน์สู่สังคมต่อไป

คำสำคัญ: ความสิ้นหวัง, ความยากจน, การศึกษาเชิงปรากฏการณ์

Abstract

This research employed qualitative research based on phenomenology. The overarching aim of the study was to study the characteristics of learned helplessness among impoverished students through the lens of phenomenology. In this study, the key informants, who provided firsthand experiences and comprehensive data on the studied phenomenon, consisted of a total of four students. The data were collected through in-depth interviews and observations of phenomena in the research area. The instruments used in the research included: personal interview data recording form, in-depth interview question, field notes, and audio recorders. Data analysis followed Seligman's theory of depression components. The research results reveal that the characteristics of hopelessness among impoverished students are as follows: 1) cognitive deficits, including a diminished sense of ability, 2) motivational deficits, consisting of: 2.1 periods of regression, 2.2 repetitive behavior, 2.3 social bullying, and 3) emotional deficits, consisting of: 3.1 feelings of inferiority, 3.2 emotional outbursts. Additionally, socio-economic status emerged as a critical factor contributing to the development of learning helplessness in impoverished students. Furthermore, the research identified key experiences associated with student hopelessness: 1) experiences of parental divorce, 2) experiences with guardians involved in gambling or substance abuse, 3) the loss of a family leader or primary provider, and 4) experiences of coercion.

These findings suggested that students felt demotivated in their studies due to a lack of family support, financial resources, emotional warmth, and parental engagement in their education. These conditions negatively impacted students' self-perception, leading to feelings of incompetence and hopelessness about life, and diminishing the value they place on education. This study highlighted the need for educators and stakeholders to deeply understand each individual student, providing opportunities and support for students to showcase their abilities. Teachers, as vital intermediaries, should help create a nurturing environment that fosters warmth and inspiration, instilling positive attitudes and an optimistic worldview in students. This will ultimately lead to the development of students as potential individuals who can contribute positively to society.

Key words: Learned helplessness, Destituteness, Phenomenological study

บทนำ

สภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และ สิ่งแวดล้อม สังคมเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอันเนื่องมาจากผลกระทบจากโรคระบาด โควิด-19 ทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจของครัวเรือน จึงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของสถาบันทางครอบครัว จากรายงานความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา 2566 ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ไกรยศ ภัทรวาท กล่าวไว้ว่า “เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีความพร้อมมากกว่าจะสามารถฟื้นตัวจากภาวะถดถอยจากการเรียนรู้ได้มากกว่า และเด็กที่เข้าไม่ถึงโอกาสในการฟื้นฟูหรือหลุดจากระบบ จะกลายเป็นกลุ่มประชากรรุ่นที่สูญหายจากการเรียนรู้ (Lost Generation)” (สถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา 2567) หลักฐานเรื่องนี้ ยืนยันจากข้อค้นพบปัญหาทุนมนุษย์ช่วงวัยสำคัญโดยเฉพาะกลุ่มยากจนด้อยโอกาส

จากการศึกษาของ ทิพย์วัลย์ สุทิน (2542) พบว่า จะพบเด็กที่เติบโตมาจากครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดีนั้นมักจะประสบปัญหาทางด้านจิตใจ ปรับตัวได้ไม่ดีไปด้วยมักมีปัญหาในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง ก่อให้เกิดผลเสียต่อตัวเด็กเอง ครอบงำบรรยากาศในการเรียนรู้ การศึกษาภูมิหลังทางครอบครัวของนักเรียนที่มีปัญหาพฤติกรรม ได้แก่ ขาดเรียนบ่อย หนีเรียน ลักขโมย พุดปด ก้าวร้าว มีปัจจัยส่งเสริมให้ปัญหาคงอยู่มากที่สุดคือ สัมพันธภาพในครอบครัวที่ผิดปกติ (จำเนียร สตาเขตร์ 2541) ด้วยสาเหตุที่กล่าวมาทำให้หลาย ๆ ประเทศได้ทำการรณรงค์เพื่อพัฒนาเสริมสร้างให้สถาบันครอบครัวเข้มแข็งมีคุณภาพ ซึ่งประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566 - 2570) หมวดหมายที่ 9 ว่าด้วยไทยมีความยากจนข้ามรุ่นลดลงจะมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอเหมาะสม ซึ่งเป็นแผนต่อเนื่องถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นหากสถาบันครอบครัวมีความอ่อนแอขาดการสนับสนุนนักเรียน รวมถึงมีทัศนคติไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาก็จะทำให้ นักเรียนไม่สนใจเรียน จึงสอดคล้องกับการศึกษาของ วิสสุตา นาโสก และศานิตย์ ศรีคุณ (2566) ที่กล่าวว่า ฐานะทางบ้านที่ไม่เอื้ออำนวยส่งผลให้ขาดการส่งเสริมจากทางบ้านที่เพียงพอ รวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมุมมองในด้านการศึกษาของผู้ปกครองยังไม่กว้างมากพอที่จะแนะแนวและปลุกฝังความคิดของนักเรียนให้เห็นถึงความสำคัญ

ของการศึกษาส่งผลให้นักเรียนมองว่าการศึกษา

ความสิ้นหวังเป็นปัญหาทางด้านจิตใจที่สำคัญซึ่งมีผลต่อความผาสุกในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ Seligman (1972) จึงได้อธิบายไว้ว่า ความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ (learned helplessness) เกิดจากภาวะที่บุคคลรับรู้ว่ามีผลที่เกิดขึ้นไม่สัมพันธ์กับการตอบสนองของตน โดยสภาวะนี้จะส่งผลให้เกิดความด้อยต่าง ๆ คือ 1. ความด้อยทางปัญญา 2. ความด้อยทางแรงจูงใจ และ 3. ความด้อยทางอารมณ์ นอกจากนี้ การให้นิยามความสิ้นหวัง Forintos, Sallai, & Rózsa (2010) ให้ความหมายความสิ้นหวังไว้ว่า คือ มุมมองเชิงลบของอนาคต หรือชุดของความคาดหวังในทางลบต่ออนาคต ในขณะที่ Beck, Weissman, Lester, & Trexler (1974) ได้นิยามความสิ้นหวังไว้ว่าเป็นระบบแผนงานการรับรู้ที่มีปัจจัยร่วมคือความคาดหวังเชิงลบเกี่ยวกับอนาคต นอกจากนี้ Lindholm, Holmberg, & Makela (2005) ได้อธิบายว่า ความสิ้นหวังเป็นความคาดหวังด้านลบ ความหวังเป็นความรู้สึก ความคิดและความคาดหวังว่าพวกเขาจะได้รับผลลัพธ์ที่ดีในอนาคต ดังนั้น ความสิ้นหวังสูง หมายถึงความหวังต่ำ และความสิ้นหวังต่ำ หมายถึง ความหวังสูงด้วยเช่นกัน

จากรายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2566 เปิดเผยว่ามีเด็กไทยอยู่ใต้เส้น ความยากจนถึง 2.8 ล้านคน ในขณะที่ปี 2563 สถิตเด็กไทยที่อยู่ใต้เส้นความยากจนไม่ถึงหลักล้าน และแม้จะมีนโยบายเรียนฟรี 15 ปี แต่ความยากจนยังเป็นอุปสรรคทำให้เด็กบางคนไม่สามารถมาเรียนได้ อยู่อย่างแร้นแค้น ครอบครัวยังไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาได้ ด้วยฐานะทางเศรษฐกิจจึงก่อให้เกิดผลกระทบที่มีนักเรียนยากจน

จากบริบทของโรงเรียนที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติการสอนอยู่ในปัจจุบัน พบว่า นักเรียนมีสภาวะทางจิตใจที่ไร้แรงจูงใจ และขาดการสนับสนุนทางครอบครัว แม้ว่าครูผู้สอนจะพยายาม สร้างสื่อการสอน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ รวมไปถึงจัดบรรยากาศที่ดีให้นักเรียนแล้ว ยังคงพบปัญหาการขาดแรงบันดาลใจ มีมุมมองที่คิดว่าตนเองไม่มีความสามารถ มีความท้อแท้ ความสิ้นหวัง โรงเรียนจึงมีความพยายามที่จะสนับสนุนผู้เรียนอย่างเต็มที่ ในขณะเดียวกันจากที่กล่าวมานักเรียนกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มที่มีความยากจนหรือนักเรียนทุนเสมอภาค หมายถึง นักเรียนในครัวเรือนมีสมาชิกมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ไม่เกิน 3,000 บาท และมีคะแนนความขาดแคลนทุนทรัพย์ (PMT) มากกว่า

50 คะแนนขึ้นไป ซึ่งจัดอยู่โครงการจัดสรรเงินอุดหนุนแบบมีเงื่อนไข(ทุนเสมอภาค) Conditional Cash Transfer โดยนักเรียนจะได้รับทุนจำนวน 3,480 บาท/คน/ปีการศึกษา จากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา อย่างไรก็ตามนักเรียนยากจนกลุ่มนี้ มีการแสดงพฤติกรรมที่เฉื่อย ไร้แรงจูงใจ ด้วยความด้อยฐานะทางเศรษฐกิจของ ครอบครัว ไม่สามารถสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์การศึกษาได้เพียงพอ รวมถึงเกิด ประสบการณ์การหย่าร้างของผู้ปกครอง การทะเลาะวิวาทของผู้ปกครอง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้นักเรียนมีโอกาสแก้ไขได้จึงต้องยอมจำนน ทำให้นักเรียนเกิดความสิ้นหวัง ส่งผลกระทบต่อการศึกษาและทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอีกด้วย

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยมองว่าอาจมีปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ การใช้ชีวิตการแสดงออกของพฤติกรรม รวมถึงความเชื่อมั่นในตนเองของผู้เรียน ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เพื่อศึกษาลักษณะของความสิ้นหวังจากการเรียนรู้ของนักเรียนยากจนตามแนวทาง ปรากฏการณ์วิทยา ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริม พัฒนาผู้เรียนและแก้ไขปัญหา ผู้เรียน ตลอดจนการปรับกระบวนการทัศน์ของนักเรียนและครอบครัวที่มีต่อการศึกษา เพื่อให้เกิดการบูรณาการในการสร้างความสัมพันธ์และการทำหน้าที่ของครอบครัวไทย เพื่อช่วยลดผลกระทบจากปัญหาสังคมต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะของความสิ้นหวังจากการเรียนรู้ของนักเรียนยากจน ตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา

ทฤษฎีความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ (learned helplessness)

Seligman (1972) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ (learned helplessness) ได้จากการทดลองกับสุนัขในห้องทดลอง Seligman ได้ทดลองใช้ไฟฟ้า ช็อตสุนัข โดยสุนัข สามารถหลบหนี การถูกไฟฟ้าช็อตได้โดยการกระโดดไปอีกด้านหนึ่งของกรง ผลการทดลองพบว่า สุนัขที่เคยถูกไฟฟ้าช็อตแล้วไม่สามารถหลบหนีได้

จะไม่สามารถหลบหนีการถูกไฟช็อตได้ หรือเกิดการเรียนรู้ว่าตนเองไม่สามารถหลบหนีจากการถูกไฟฟ้าช็อตได้ ต่อมาได้ทดลองกับสัตว์อื่น ๆ เช่น ปลาและหนูก็พบผลการทดลองเช่นเดียวกัน จากการทดลอง ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า การยอมจำนนอันเกิดจากการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อสัตว์พบกับสถานการณ์ ที่ไม่พึงพอใจและไม่ว่าจะพยายามอย่างไรก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงพอใจเหล่านั้นได้ ในที่สุดสัตว์จึงหยุดพยายามที่จะหลีกเลี่ยงสิ่งเร้าเหล่านั้นและทำตนรวากับว่าตนเองหมดหวังที่จะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้นอย่างสิ้นเชิง

ทั้งนี้ ในระยะแรกเริ่ม ซีลิกแมน ได้ศึกษาการช่วยตนเองไม่ได้ที่เกิดจากการเรียนรู้กับสัตว์ทดลอง เช่น สุนัข แมว หนูและปลา เป็นต้น โดยการใช้ไฟฟ้าช็อตโดยที่สัตว์ทดลองไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพื่อศึกษาการตอบสนองของสัตว์ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ความเป็นอิสระระหว่างผลกระทบและการกระทำที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะใช้ความพยายามอย่างไรก็ตาม สัตว์นั้นก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการถูกไฟฟ้าช็อตได้ ต่อมาในปี ค.ศ. 1974 อิโรโต (Hiroto) ได้นำมโนทัศน์การช่วยตนเองไม่ได้ที่เกิดจากการเรียนรู้มาทำการทดลองในมนุษย์ ซึ่งเป็นนักศึกษาอาสาสมัครของวิทยาลัยแห่งหนึ่ง โดยแบ่งนักศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม นักศึกษากลุ่มแรกได้รับเสียงรบกวน โดยที่นักศึกษาสามารถปิดเสียงรบกวนนั้นได้โดยการกดปุ่ม 4 ครั้ง อีกกลุ่มหนึ่งได้รับเสียงรบกวนโดยที่ไม่สามารถปิดหรือควบคุมเสียงนั้นได้เลย และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับเสียงรบกวนเลยหลังจากนั้นผู้วิจัยก็ทดสอบการปิดเสียงรบกวนโดยการใช้มือปิดกล่องบังคับเสียงได้ (Hand shuttle box) พบว่าในกลุ่ม ที่เคยปิดเสียงได้มาก่อนและกลุ่มควบคุมสามารถเรียนรู้วิธีปิดเสียงรบกวนได้ แต่กลุ่มที่ไม่สามารถควบคุมเสียงรบกวนได้มาก่อนนั้นไม่สามารถเรียนรู้ในการแก้สภาพการณ์นี้ได้ ในปี ค.ศ. 1975 อิโรโตและซีลิกแมน ได้ทำการทดลองโดยให้ผู้ร่วมการทดลองบางคนแก้ปัญหาบางอย่างที่แก้ได้ (Soluble problem) และผู้ร่วมการทดลองบางคนแก้ปัญหาก็แก้ไม่ได้ (Insoluble problem) จากนั้นก็ให้ผู้ร่วมการทดลองแต่ละคนสร้างคำจากห้วอักษรต่าง ๆ ที่กำหนดให้ (Anagram) ผลปรากฏว่ากลุ่มที่เคยทำงานที่แก้ปัญหามาได้มาก่อน สร้างคำจากตัวอักษรที่กำหนดให้น้อยกว่ากลุ่มที่เคยทำงานที่แก้ปัญหามาได้มาก่อน

ดังนั้น Seligman (1972) ได้สรุปว่าการช่วยตนเองไม่ได้ที่เกิดจากการเรียนรู้เกิดจากภาวะที่บุคคลรับรู้ว่าเป็นอิสระจากการตอบสนองของตนเอง

(Responses and outcomes are independent) สภาวะนี้จะส่งผลให้เกิดความด้อยต่าง ๆ คือ

1) ความด้อยทางปัญญา (Cognitive Deficit) จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลคาดหวังว่าผลกรรมไม่สัมพันธ์กับการตอบสนองของตน ความสามารถในการเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ ในอนาคตก็จะด้อยลง

2) ความด้อยทางแรงจูงใจ (Motivational Deficit) การมีประสบการณ์ว่าการตอบสนองไม่สัมพันธ์กับผลกรรมมีผลทำให้บุคคลลดแรงจูงใจในกิจกรรมการตอบสนองในเวลาต่อมา

3) ความด้อยทางอารมณ์ (Emotional Deficit) การมีประสบการณ์ว่าตนไม่สามารถควบคุมผลกรรมที่เกิดขึ้นได้ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกซึมเศร้า (depressed affect)

จากข้างต้น ความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ (learned helplessness) ตามแนวคิดของ Seligman (1972) คือ การเกิดจากภาวะที่บุคคลรับรู้ว่ามีผลที่เกิดขึ้นไม่สัมพันธ์กับการตอบสนองของตน โดยสภาวะนี้จะส่งผลให้เกิดความด้อยต่าง ๆ คือ 1. ความด้อยทางปัญญา 2. ความด้อยทางแรงจูงใจ และ 3. ความด้อยทางอารมณ์ นำไปสู่การสิ้นหวังทางการเรียนรู้

ความยากจนกับความสิ้นหวัง

ความยากจน (Poverty) หมายถึง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจซึ่งพิจารณาที่ระดับรายได้หรือฐานะทาง เศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำหรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐาน คุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม อย่างไรก็ตามในปัจจุบันความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ ตัวเงินอีกด้วย กล่าวคือความยากจนครอบคลุมถึงการ ขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสด้านการศึกษา การไม่มีงานทำ การไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว (World Bank, 2008)

นักเรียนทุนเสมอภาค (นักเรียนยากจน) หมายถึง นักเรียนในครัวเรือนมีสมาชิกมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ไม่เกิน 3,000 บาท และมีคะแนนความขาดแคลน

ทุนทรัพย์ (PMT) มากกว่า 50 คะแนนขึ้นไป ซึ่งจัดอยู่โครงการจัดสรรเงินอุดหนุนแบบมีเงื่อนไข(ทุนเสมอภาค) Conditional Cash Transfer โดยนักเรียนจะได้รับทุนจำนวน 3,480 บาท/คน/ปีการศึกษาจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

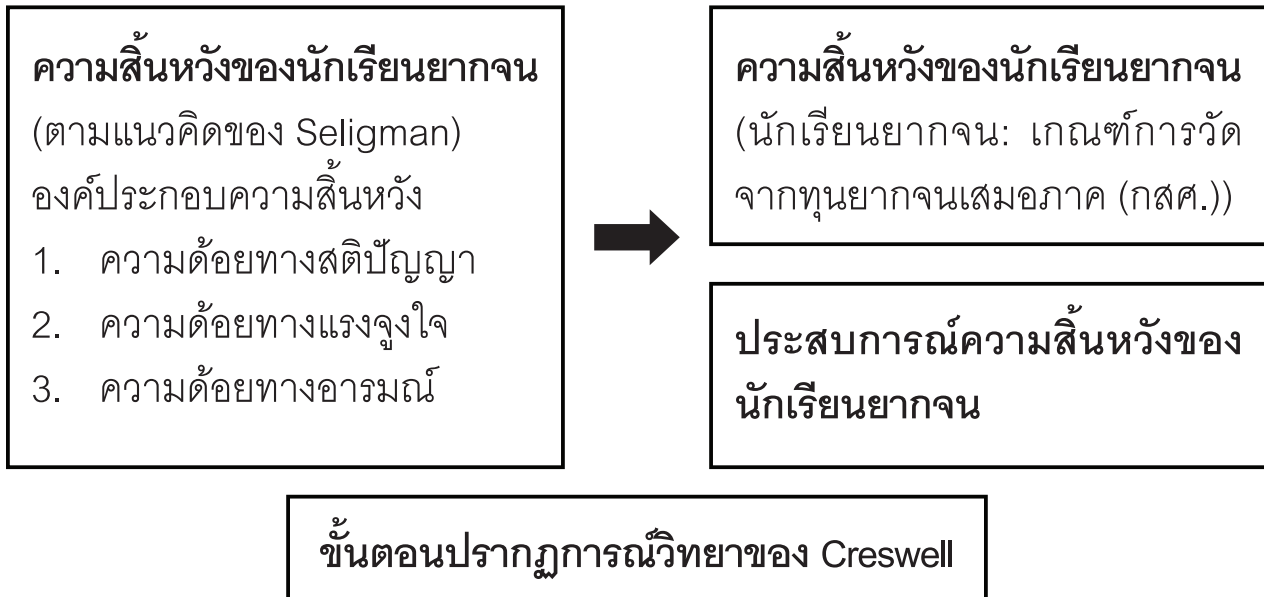
จากสภาวะทางเศรษฐกิจอันมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เมื่อขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกอย่างก็ย่ำแย่จนไม่มีหนทางในการเปลี่ยนแปลง จึงนำไปสู่ความสิ้นหวังในที่สุด

ความสิ้นหวังกับการศึกษา

“การศึกษาไร้คุณภาพ” เป็นอีกข้อความที่พบบ่อยบ่อยครั้ง จึงเป็นอีกสัญญาณที่ต้องมองย้อนไปที่การจัดการศึกษา ว่ามีความสอดคล้องหรือตรงตามความต้องการของสังคมหรือไม่ ดังนั้น การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2545) การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเจริญงอกงามเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ทั้งนี้มิใช่ทุกคนที่จะเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเต็มศักยภาพ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว การอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ขาดแคลนสื่อหรืออุปกรณ์ในการเรียนรู้ เป็นต้น แม้จะมีความพยายามในการเรียนรู้มากเพียงใด ทว่ามีอุปสรรคดังกล่าวก็ย่อมทำให้เกิดความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ (learned helplessness)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ความสันท้างของนักเรียนยากจน: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก (In-depth interview) เป็นรายบุคคลโดยใช้ขั้นตอนการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาในรูปแบบของ Creswell (2018) ประกอบด้วย 8 ขั้นตอนหลักอธิบายในรูปแบบของตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางอธิบายขั้นตอนการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาในรูปแบบของ Cresswell (2018)

ขั้นตอนการวิจัย	การดำเนินการ
(1) การพิจารณาปัญหาการวิจัยว่าได้รับการตรวจสอบอย่างดีที่สุดโดยใช้แนวทางปรากฏการณ์วิทยาหรือไม่ (Determine if the research problem is best examined by using a phenomenological approach)	ผู้วิจัยพิจารณาปัญหาในการวิจัย คือ ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการศึกษานักเรียนรายบุคคล สังเกตพฤติกรรมนักเรียนในโรงเรียนและชั้นเรียน และศึกษาบริบทของสถาบันครอบครัวจากการออกเยี่ยมบ้านนักเรียน
(2) ระบุปรากฏการณ์ที่สนใจและบรรยายปรากฏการณ์ (Identify a phenomenon of interest to study, and describe it.)	งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาเรื่องความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ร่วมที่เกิดขึ้นกับนักเรียนยากจน ผ่านประสบการณ์ของนักเรียนในโรงเรียนแห่งหนึ่ง
(3) การจำแนก และระบุสมมติฐานทางปรัชญาแบบกว้างของปรากฏการณ์วิทยา (Distinguish and specify the broad philosophical assumptions of phenomenology.)	ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติ คือเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6) จำนวน 4 คน
(4) เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เคยประสบกับปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และดำเนินการหลายครั้ง (Collect data from the individuals who have experienced the phenomenon by using in-depth and multiple interviews.)	ในการเก็บข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยลงสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งหมด 4 ครั้ง ครั้งละ 1 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาถอดเทปพร้อมทั้งนำมาจำแนกข้อมูลที่ได้รวมถึงประสบการณ์ที่มีร่วมกันของนักเรียนทั้ง 4 คน มาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ (Learned Helplessness)

(5) สร้างหัวข้อจากการวิเคราะห์ข้อความสำคัญ (Generate themes from the analysis of significant statements.)	ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จากนักเรียนทั้ง 4 คน มาจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ว่ามีความเชื่อมโยงกันในระดับใดบ้าง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้รับมาเขียนอธิบายพรรณนา
(6) การพัฒนาคำอธิบายที่เป็นข้อความและโครงสร้าง(Develop textural and structural descriptions.)	ผู้วิจัยเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายประสบ ซึ่งเป็นคำอธิบายที่เป็นข้อความ (textural description) และใช้เพื่อเขียนคำอธิบายบริบท เหตุการณ์ เรื่องราว และสิ่งแวดล้อม ที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ความสับสนผ่านนักเรียนยากจน
(7) รายงานแก่นแท้ของปรากฏการณ์โดยใช้คำบรรยายประกอบ (Report the “essence” of the phenomenon by using a composite description.)	ผู้วิจัยเขียนคำอธิบายเพื่อนำเสนอปรากฏการณ์ความสับสนของนักเรียนยากจน พบว่านักเรียนยากจนมีการแสดงออกถึงความสับสนที่มีต่อการเรียนและการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงพบว่านักเรียนเกิดปรากฏการณ์คือ ขาดความมั่นใจ ด้อยค่าความสามารถตนเอง และขาดการสนับสนุนจากครอบครัว และพบปัญหาของนักเรียนยากจน คือ ครอบครัวไม่สมบูรณ์ ครอบครัวมีภาวะฟุ้งเฟ้อ และขาดการสนับสนุนด้านทุนทรัพย์เพื่อการศึกษา
(8) นำเสนอความเข้าใจเกี่ยวกับแก่นแท้ของประสบการณ์ในรูปแบบการเขียน (Present the understanding of the essence of the experience in written form.)	ผู้วิจัยได้เขียนอธิบายบริบทของปรากฏการณ์ร่วมกับประสบการณ์การสอนของนักเรียนยากจนผ่านทฤษฎีและมุมมองของผู้วิจัย โดยการเขียนเชิงพรรณนา (Analysis descriptive)

1. พื้นที่ในการเก็บข้อมูล

พื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่ง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

2. ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้ได้ผู้มีประสบการณ์ตรง ครบถ้วนตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จำนวน 4 คน จากการเยี่ยมบ้านนักเรียนและจากการได้รับทุนยากจนของนักเรียนจึงเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกที่จะศึกษา โดยเป็นตัวแทนของแต่ละชั้นเรียน(ป.4-6) และอีก 1 คน เป็นบุคคลที่ควรได้รับความช่วยเหลือโดยเร็ว กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

- 1) นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6) และได้รับทุนยากจนเสมอภาค จากกสศ. แบ่งเป็น นักเรียนชายจำนวน 3 คน และนักเรียนหญิงจำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 4 คน
- 2) ผู้มีความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัยและยินดีให้ข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก
- 3) เป็นผู้ที่สามารถสื่อสารและเข้าใจภาษาไทยได้ดี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สำคัญ คือ ผู้วิจัย และเครื่องมือช่วยผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับทักษะของกลุ่มตัวอย่าง แบบบันทึกภาคสนาม และเครื่องบันทึกเสียง มีรายละเอียดดังนี้

3.1. **ตัวผู้วิจัย** ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษา และผู้วิจัย ทำหน้าที่ในตำแหน่งครูผู้สอน อยู่ในพื้นที่เดียวกันกับผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้ เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากที่สุด มีข้อมูลและผลการวิจัยที่มีความเชื่อถือได้

3.2. เครื่องมือช่วยผู้วิจัย

3.2.1. แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล

3.2.2. แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก

3.2.3. แบบบันทึกภาคสนาม (Field note)

3.2.4. เครื่องบันทึกเสียง (Audio-tape record)

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลัก

จากการศึกษาบริบทของครอบครัว สังเกตพฤติกรรมของผู้ให้สัมภาษณ์ และ สัมภาษณ์ เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวทั่วไป ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ลำดับ	ชื่อ (นามสมมติ)	ข้อมูลเบื้องต้น
1	ทิว	ผู้ให้สัมภาษณ์เพศชาย อายุ 12 ปี อาศัยอยู่กับแม่ พี่สาว ยาย พ่อแม่แยกทางกันเมื่อยังเป็นเด็ก ภายในครบครัวมีภาวะพึ่งพิงต้องดูแลเป็นพิเศษ คือคุณยายอายุ 93 มีโรคชราตามอายุขัย และ แม่อายุ 45 ปีมีภาวะปัญหาทางจิตต้องเข้ารักษา อย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้ทำงานเลี้ยงดูครอบครัวมีเพียง แม่โดยประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนพี่สาวอยู่ในวัยเรียนกำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์มีบุคลิกนิ่ง แววตาเศร้า หมองคล้ำ ผิวตัวดำคล้ำ น้ำตาไม่สดใส

2	วิว	ผู้ให้สัมภาษณ์เพศ หญิง อายุ 10 ปี อาศัยอยู่กับ พ่อและน้อง เนื่องจากเกิดปัญหาด้านการเงินของ ครอบครัว ไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่าย รวมถึงติดหนี้ พ่อและแม่จึงแยกทางกัน ซึ่งแม่ติด การพนัน ส่วนพ่อติดสารเสพติด การมาโรงเรียน ต้องเดินทางเข้ามาค่อนข้างไกล และบางวันไม่ได้ เงินมาโรงเรียน ต้องดูแลช่วยเหลือน้องและตัวเอง
3	จิ๋ว	ผู้ให้สัมภาษณ์เพศชาย อายุ 11 ปี อาศัยอยู่กับ แม่ ตา และพี่ชาย มีปัญหาด้านครอบครัว เนื่องจาก พ่อและแม่แยกทางกัน จึงทำให้แม่ของผู้ให้ข้อมูล กลายเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องดูแลลูกทั้งสองและ คุณตาที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงโดยผู้ให้ข้อมูลมีความคิด ที่ว่าตนเองเรียนช้า เรียนไม่ทันเพื่อน เนื้อหายาก และ มีบุคลิก จริตผู้หญิง การแสดงออกภายนอกดูสดใส ร่าเริง แต่ภายใต้จิตใจแอบซ่อนความเศร้าหมอง
4	วิว	ผู้ให้ข้อมูลเพศชาย อายุ 10 ปี อาศัยอยู่แม่ตาพี่ชาย แม่คือเสาหลักของบ้าน ที่ต้องทำงานหาเงินเลี้ยง ครอบครัวย ส่วนพ่อเสียชีวิต มีพี่ชายติดยาเสพติด ตาป่วยชราต้องดูแลอย่างใกล้ชิด บ่อยครั้งที่ผู้ให้ สัมภาษณ์ต้องขาดเรียนเพื่อไปทำงานกับแม่ เพราะมีแนวคิดที่ว่าเงินมีความสำคัญกว่าการศึกษา โดยส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์มีบุคลิกนิ่งเงียบ มีโลกส่วนตัวสูงไม่ค่อยคบเพื่อนในกลุ่มใหญ่จะสนิทสนม ซิดเชื้อกับเพื่อนผู้ชายหนึ่งถึงสองคนเท่านั้น

ส่วนที่ 2 ปรากฏการณ์ว่าด้วยความสิ้นหวังของนักเรียนความยากจน

จากการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ของนักเรียน ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์องค์ประกอบของความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน ตามแนวคิดองค์ประกอบความสิ้นหวังของ Seligman สามารถอธิบายได้ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความด้อยทางปัญญา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ให้ข้อมูลรับรู้และสามารถประเมินความสามารถทางด้านสติปัญญาของตนเองได้ รวมไปถึงการบอกได้ว่า ผู้ให้ข้อมูล จดจำเนื้อหาวิชาไหนได้ดีที่สุด และชอบเรียนวิชาไหนมากที่สุด จึงเป็นตัวบ่งชี้ทำให้รู้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความสามารถในด้านใด อย่างไรก็ตาม พัฒนาการด้านสติปัญญา หรือทางปัญญาเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ จากการได้สอบถามผู้ให้ข้อมูล จึงพบว่าความด้อยทางปัญญาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนที่มีความยากจน ล้วนมาจากปัจจัยที่เป็นความเหลื่อมล้ำ ทางเศรษฐกิจของสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นตัวช่วยสำคัญ ในการส่งเสริมและสนับสนุน การมีพัฒนาการด้านสติปัญญาของผู้ให้ข้อมูล ดังนั้น ความด้อยทางปัญญา ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย แต่เกิดขึ้นเพียงเพราะปัจจัยอื่นภายนอกที่ส่งผลให้เกิดความด้อยทางปัญญาของนักเรียนที่มีความยากจน

1) ด้อยค่าความสามารถ

ในการจะพัฒนาตนเอง ให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์พร้อม ทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ อารมณ์รวมถึงความสามารถ ในการทำสิ่งต่างๆ แต่ทว่า กล่าวถึง นักเรียนต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเกิดมาจากการได้รับความรู้ การซึมซับประสบการณ์ที่ดี รวมไปถึงการได้รับโอกาสทางการเรียนรู้ ดังนั้น การเพิ่มพูนความรู้ตนเองให้เป็นคนมีความสามารถต้องเริ่มจากการเปิดโอกาสให้ตัวเอง ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ที่มีความท้าทายความสามารถ มีความมั่นใจในตนเอง เชื่อมั่นในศักยภาพที่ตนเองความสามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ จนกระทั่งนำไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งผู้ให้ข้อมูล ทั้ง 4 คน ได้บอกเล่าถึงความสามารถตนเอง โดยมักจะด้อยค่าความสามารถตนเอง ตัดสินตนเอง ว่าทำไม่ได้ เรียนไม่เก่ง จดจำไม่ได้ คำพูดเหล่านี้ จึงมีอิทธิพลต่อการกระทำอย่างยิ่ง ซึ่งจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

ผู้วิจัย: ถ้าหากหนูได้รับโอกาสในการเป็นตัวแทนไปแข่งทักษะวิชาการ คิดว่าตัวเองสามารถทำได้หรือไม่อย่างไร

“อ้อออ ไม่มี ไม่มีความสามารถไม่เก่ง ทำไม่ได้ไม่มีคนพาทำ ไม่มีคนพาฝึก คิดว่าถ้าไปแข่งก็น่าจะไม่ชนะหรอกครับ ที่บ้านไม่มีเงินสนับสนุน”

(ทิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“หนูให้ประมาณ 60 % ค่ะ เพราะว่าบางทีหนูก็ขาดโรงเรียนบ่อย เพราะบางวันหนูไม่ได้เงินมาโรงเรียนก็ไม่อยากมาเรียนนะค่ะ”

“แต่ถ้าบ้านหนูรวย ๆ เหมือนบ้านคนอื่นเขาก็น่าจะดีค่ะ จะได้ไม่ต้องกังวล แบบบางครั้งพ่อก็เอาเงินที่หนูต้องซื้อดินสอ หรือปากกาไปซื้ออย่างอื่นแทน หรือเอาไปทำอะไรสักอย่างในโทรศัพท์ละค่ะ”

(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“หนูก็ไม่รู้เหมือนกันอ้อ... แต่ว่าก็แบบเงินๆ ไม่รู้จะทำได้หรือเปล่าจ้ะ”

(จิ๋ว, ผู้ให้ข้อมูล)

“คิดว่าไม่ แล้วก็น่าจะไม่มีเงินไปแข่ง (แสดงแววตาเศร้า กลัว)”

“แล้วก็ไม่รู้จะไปแข่งทำไม”

(ริว, ผู้ให้ข้อมูล)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความไม่มั่นใจในตนเอง ค่อนข้างจะเปี่ยงเบนความสามารถตนเอง จนไปถึงการด้อยความสามารถของตนเอง จึงชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนที่มีความยากจนเป็นผู้เรียนที่ขาดความมั่นใจในตนเอง ขาดแรงบันดาลใจ และไม่มีแนวทางในการพัฒนาตนเอง จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนต้องเข้ามามีบทบาทส่งเสริมให้ผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมทั้งด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ เพื่อจะได้ส่งผลไปถึงให้ผู้ให้ข้อมูลได้มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ได้มากที่สุด

ประเด็นที่ 2 ความด้อยทางแรงจูงใจ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ให้ข้อมูลรับรู้และมีความรู้สึกด้านจิตใจที่ขาดแรงจูงใจ แรงบันดาลใจทั้งการดำเนินชีวิตและการเรียน ผู้ให้ข้อมูลจึงมีการแสดงพฤติกรรมที่เป็นช่วงละเลยการเรียน แต่กลับสนใจสิ่งอื่นมากขึ้น พฤติกรรมที่จำเจที่ทำสิ่งเดิมซ้ำ รวมไปถึงการได้รับการกลั่นแกล้งจากสังคมเพื่อน ที่นำไปสู่การขาดเรียน ไม่มีแรงจูงใจในการมาเรียน อย่างไรก็ตาม แรงจูงใจ เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ต้องการได้รับ เพื่อให้จิตใจเบิกบาน เพื่อที่จะได้กระทำการต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ จากการได้สอบถามผู้ให้ข้อมูล จึงพบว่า ความด้อยทางแรงจูงใจที่เกิดขึ้นกับนักเรียนที่มีความยากจน ล้วนมาจากปัจจัย ที่เป็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของสถาบันครอบครัว ที่ผู้ปกครองไม่ให้การสนับสนุน ดังนั้น ความด้อยทางแรงจูงใจ จึงสามารถเกิดขึ้นกับบุคคลในด้านของจิตใจและมีการแสดงออกทางใบหน้าที่ไม่ยิ้มแย้ม ไม่สบตา มีท่าทางหรือบุคลิกที่เขินอายขาดความมั่นใจในตนเอง มีลักษณะการพูดที่พูดสั้นๆ ไม่ขยายความ และไม่ชอบสนทนามากเกินไปตัวเจียบนั้นเอง

1) ช่วงถดถอย

การถดถอย หมายถึง การกลับคืนสู่ช่วงพัฒนาการก่อนหน้าของตัวตน การถดถอย ถือเป็นกลไกการป้องกันประเภทหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือมีพฤติกรรมและแรงกระตุ้นที่ไม่เหมาะสมกับวัย ซึ่งโดยทั่วไปจะแสดงออกมาเพื่อสื่อถึงความทุกข์ อาจเป็นแบบไม่ตั้งใจ กล่าวคือว่าด้วยความต้องการของผู้ให้ข้อมูลลดลง ในที่นี้กล่าวถึงการไม่ยอมไปโรงเรียนไม่ตระหนักเห็นความสำคัญของการเรียน รวมไปถึง การมีความรู้สึกอื่นแฝงเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล เช่น ความเบื่อหน่าย ความรู้สึกเฉยชา ดังนั้น ความรู้สึกต้องการจึงเริ่มลดลง อาจเป็นเพราะสนใจในสิ่งอื่นมากขึ้น เช่น การอยู่แบบนิ่งเฉย การทำที่ชื่นชอบ ไม่อดอัด และมีหน้าซำยังต้องการหาอะไรใหม่ๆ เช่น การได้ทำสิ่งที่ตนเองชอบ เพื่อทำให้หลุดออกจากสิ่งเดิม ๆ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

ผู้วิจัย: การที่ตัวเองไม่อยากมา รร. เป็นเพราะอะไร

“อ้อ...เกียจ เปื่อ แค่นั้นเลย อยากอยู่เฉย ๆ นอนเฉยๆ อยู่เฉยๆ นอนนิ่งๆ แต่ก็ชอบทำกับข้าว บางทีก็ไม่ค่อยมีเงินซื้อพวกอาหาร”
(ทิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“เปื่อ เพราะหนูต้องเดินมา รร. พ่อไม่มาส่งหนู เพราะว่าไม่มีเงิน เติมน้ำมันรถ”

“ก็จะชอบทำอาหาร พวกจะเป็นไข้อย่างนี้จะค่ะ เพราะพ่อก็จะซื้อ แต่ไข่มาร พวกหนูอะไรพวกนั้นก็เลยไม่ค่อยมีพ่อบอกว่ามันแพงค่ะ
(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)”

“ไม่อยากเรียนวิชาที่ตัวเองไม่ชอบ แล้วก็รู้สึกเบื่อ คณิต อังกฤษ แล้วก็วิทย์ วิชาพวกนี้ทำให้หนูง่วง เปื่อ ๆ ชอบศิลปะค่ะ แต่วามัน ต้องเตรียมอุปกรณ์ระบายสีด้วย หนูก็เลยไม่ค่อยมีเงินซื้อ”
(จิ๋ว, ผู้ให้ข้อมูล)

“ก็ อ้อ เฉย ๆ สนุกดี บางวันก็เปื่อๆ เรียนยาก อ้อ ก็เลยรู้สึกว่าอยาก ทำงานกับแม่มากกว่าไปรร. เพราะไปทำงานกับแม่ก็จะได้เงินเพิ่ม”
(ริว, ผู้ให้ข้อมูล)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละท่านสิ่งที่มีร่วมกันคือ ความรู้สึกเบื่อ ไม่อยากมาโรงเรียน บ้างให้เหตุผลว่าเรียนยาก เนื้อหาไม่สนุก ทำให้รู้สึกเบื่อ แต่ในขณะเดียวกันบุคคลกลุ่มนี้มีสิ่งที่ชอบทำคล้าย ๆ กัน คือการทำอาหาร มีบ้างที่ต้องการอยู่คนเดียว หนึ่งเงียบ และบางคนต้องการมีเพื่อน ต้องการการถูกยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ทั้งนี้นักเรียนยากจนกลุ่มนี้จึงมีภาวะความถดถอยจากการเรียน และ การใช้ชีวิต เนื่องจากมีความรู้สึกมีความสุขที่อยากย้อนกลับไปทำบางกิจกรรมที่รู้สึกว่าตนเองสามารถทำได้ดี และมีความรู้สึกที่ตนเองด้อยกว่าคนอื่น จึงนำไปสู่การ

เกิดภาวะสิ้นหวัง ซึ่ให้เห็นว่าควรปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการมาโรงเรียนของการศึกษาเล่าเรียนให้มากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะได้ช่วยให้บุคคลกลุ่มนี้ไม่หลุดออกจากการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายไว้

2) พฤติกรรมจำเจ

พฤติกรรมความจำเจจนเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต ทั้งนี้ พฤติกรรมจำเจที่ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงการเรียนที่ไม่อยากเรียนแบบวิธีซ้ำ ๆ เดิม ๆ รวมถึงภาวะทางจิตใจที่มีความเฉยชามากขึ้นกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“บางที่ต้องไปช่วยแม่ทำงานก็ไม่อยากไปมันไม่ชอบขายของมันแบบทำเหมือน ๆ เดิม แต่ก็ยังดีที่ได้เงินด้วย”
(ทิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“ก็จะเป็นแบบทำไมต้องเดินไปโรงเรียนทุกวัน แบบว่าบ้านหนูอยู่ไกลจาก รร.”
(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“ตอนครูพูดแต่แบบเดิม ๆ ให้ทำงานแบบเดิม ๆ บ้าง แล้วก็วงเวลาครูพูด”
(จิ๋ว, ผู้ให้ข้อมูล)

“มาโรงเรียนได้ทำแบบเดิม แต่ถ้าไปกับแม่ก็จะสนุกดี แบบได้คุยกับลูกค้า ได้เงิน”
(ริว, ผู้ให้ข้อมูล)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละท่านจะได้ทำสิ่งต่าง ๆ เป็นกิจวัตร จนกระทั่งเกิดภาวะทางจิตใจที่รู้สึกเบื่อหน่ายที่ต้องทำอะไรที่จำเจ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลบางท่านทำสิ่งเดิม ๆ จนกระทั่งอยากอยู่แบบนิ่งเฉย ไม่อยากทำอะไรใด ดังนั้น บุคคลกลุ่มนี้จะต้องออกไปเรียนรู้ หรือหาประสบการณ์ เปิดใจที่จะเรียนรู้สิ่งอื่น ๆ ที่มีความท้าทาย เช่น การเข้าแข่งขันความสามารถของนักเรียน นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า นักเรียนยากจนจะต้องออกไปทำงานกับผู้ปกครองเพื่อหารายได้เข้าครอบครัว จึงบางครั้งต้องขาดโรงเรียนเพื่อไปทำงานกับผู้ปกครอง จึงทำให้นักเรียนเริ่มห่างออกจากการศึกษา ความยากจนจึงนำนักเรียนออกจากโรงเรียนเพื่อออกไปทำงาน จึงนำไปสู่การเกิดภาวะสิ้นหวังต่อการเรียนรู้ ทั้งนี้จึงเป็นสิ่งที่ครูจะต้องคอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมให้นักเรียนรู้สึกหน้าที่ของตนเอง

3) สังคมกลั่นแกล้ง

สังคมในปัจจุบันขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สังคมและสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและพัฒนาชีวิตของมนุษย์ เราจะเห็นว่าปัจจุบันสังคมมีหลากหลายรูปแบบ และหนึ่งในนั้นที่กำลังเกิดขึ้นกับสังคมไทย คือสังคมของการบูลลี่ (Bully) เป็นการกลั่นแกล้งที่แสดงออกด้วยคำพูด หรือ พฤติกรรมที่ก้าวร้าวต่อผู้อื่น ซึ่งมักเกิดขึ้นในสังคมที่มีช่องว่างระหว่างผู้ที่มีพลังกำลัง หรืออำนาจมากกว่าแสดงออกแก่ผู้ที่อ่อนแอกว่า เกิดขึ้นได้กับทุกสังคมทั้งสังคมนักเรียน นักศึกษา วัยทำงาน พฤติกรรมที่แสดงออกมาส่วนใหญ่มักจะเป็นการแสดงออกด้วยคำพูด เช่น การดูถูกความแตกต่างทางเพศ การดูถูกครอบครัวผู้อื่น การเหยียดสีผิว ของใช้ เป็นต้น ซึ่งจะได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

ผู้วิจัย: นักเรียนเคยถูกเพื่อนล้อเลียน หรือแกล้งไหม หรือว่ามีใครถามถึงเรื่องที่บ้านเราไหม

“ล้อเรื่องแม่ สติไม่ดีอะไร แล้วก็บางครั้งก็จะมีว่าผมจะเป็นเหมือนแม่”

“ผมก็ไม่ชอบที่ถูกว่า แบบว่า...มันไม่ดี ไม่โอเคอะครับ”

(ก้มตาไม่สบตาผู้วิจัย) (ทิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“ชอบเอาพวกนี้ไปล้อกัน แบบว่าบ้านไม่มีอะไร แม่ติดพนันอะไรพวกนี้อะคะ”

“แล้วก็บางครั้งอยู่นะคะ เพื่อนก็จะว่าหนูไม่มีเงิน บ้านจน”

“เพราะว่าเขามีฐานะดีกว่าที่บ้านหนู”

(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“ส่วนมากจะเป็นเพื่อน ที่แบบล้อเลียนท่าเดินหนู ที่เดินบิดๆ แล้วก็หาว่าหนูเป็นกะเทยกับเขาก็จะมีกันทำเสียง แบบเลียนแบบเสียงพูดของหนู”

(จิ๋ว, ผู้ให้ข้อมูล)

“เพื่อนก็จะล้อว่าตัวใหญ่ แล้วก็ชอบมาทำให้โมโห แล้วก็มาเอารองเท้าผมไปซ่อน แล้วเพื่อนก็จะหัวเราะกัน บอกว่าผมไม่มีเงินซื้อรองเท้าใหม่”

(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละท่านมีสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เพื่อนนำเอาเรื่องส่วนตัว บุคลิกภาพ และลักษณะรูปร่างกาย แล้วแสดงออกผ่านทางวาจาที่ไม่เหมาะสม ทั้งนี้เป็นอีกส่วนที่ส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลขาดความมั่นใจในตนเอง ในเรื่องของฐานะยากจนก็จะทำให้เกิดความรู้สึกติดพันกับชีวิต เมื่อถูกสังคมกลั่นแกล้ง จึงเกิดความรู้สึกกระทบต่อสภาวะจิตใจ สิ้นหวังกับการดำเนินชีวิต ดังนั้น ครูจึงควรสร้างบรรยากาศหรือสังคมของนักเรียนให้ปราศจากกับวาจาที่ไม่เหมาะสม เพื่อให้ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสบายใจและสงบสุข

ประเด็นที่ 3 ความด้อยทางอารมณ์

1) ภาวะจิตใจต่ำต้อย

เป็นความรู้สึกต่ำต้อย รู้สึกว่าไม่เก่ง ฐานะทางครอบครัวไม่เท่าเทียมคนอื่น

เป็นความรู้สึกที่บางครั้งต้องการความสนใจ การเอาใจใส่ดูแลด้วยความอบอุ่น เช่น ต้องการให้พ่อสนใจ ต้องการสิ่งของบางอย่างให้เหมือนกับคนอื่น เป็นต้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในสิ่งที่ต้องการ รวมถึงต้องสังเกตอารมณ์ความรู้สึกของอีกฝ่ายที่เราต้องการด้วย เพื่อที่จะได้ไม่เกิดผลกระทบต่ตัวของเราเอง ภาวะจิตใจที่ต่ำต้อยหรือจิตใจที่ต้องการให้ผู้อื่นสนใจ ซึ่งจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“เวลาหนูอยากอยู่ใกล้พ่อไปนั่งอยู่ข้าง ๆ พ่อ พ่อก็จะเสียสมาธิก็จะหงุดหงิดไร้คะ”

“บางทีหนูก็มีความรู้สึกว่ เรื่องอะไรแบบนี้ทำไมต้องเกิดกับหนู แบบแม่กับพ่อทะเลาะกัน แล้วก็มีเรื่องทีแม่เอาเงินพ่อไปเล่นพนันอะคะ แล้วก็บางครั้ง หนูก็อยากกินอะไรที่เพื่อนกิน แต่พ่อก็ไม่มีเงินให้ พ่อก็จะเอาแต่เงินไป ทำอะไรไม่รู้ในโทรศัพท์”

(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลให้กล่าวถึงความรู้สึกที่น้อยอกน้อยใจจากคุณพ่อทีละเลยไม่สนใจ และแสดงอารมณ์ที่หงุดหงิดเมื่ออยู่ใกล้ชิด เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลยังเป็นวัยที่ต้องการความรักความอบอุ่น รวมไปถึงการดูแลเอาใจใส่จากผู้ปกครอง จากตัวอย่างข้างต้นจึงสื่อให้เห็นถึงภาวะจิตใจต่ำต้อยของนักเรียนที่มีความยากจนขาดความเอาใจใส่จากครอบครัว ขาดต้นแบบที่ดีในการใช้ชีวิต แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ จึงทำให้เกิดความสิ้นหวังกับนักเรียนกลุ่มนี้ ดังนั้น ควรจัดสรรเวลาในการดูแลบุตร เพื่อที่จะได้มีภาวะทางจิตใจที่แข็งแกร่งพร้อมเผชิญกับการดำรงชีวิตประจำวัน

2) การระบายออกทางอารมณ์

มนุษย์เกิดภาวะทางอารมณ์ได้ตลอดเวลา ทั้งอารมณ์รัก โกรธ โมโห รวมถึงอารมณ์ดีและไม่ดี ทั้งนี้เมื่อมีอารมณ์โกรธจึงต้องหาวิธีหรือแนวทางในการระงับอารมณ์นั้นให้อยู่ในสภาวะจิตที่ปกติ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก ซึ่งแต่ละคนก็จะมีวิธีการ

ระงับอารมณ์โกรธในแบบของตนเอง ทั้งนี้ต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น เช่น การระบายอารมณ์ผ่านการร้องไห้ การเขียน การวาดรูป หรือบางคนจะเก็บความรู้สึกนิ่งเงียบ แต่ต้องพึงสังเกตอารมณ์ และระมัดระวังไม่ให้เกิดความเครียดสะสม อาจจะส่งผลร้ายต่อสุขภาพตามมา ซึ่งจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

ผู้วิจัย: เมื่อเจอปัญหา หรือเหตุการณ์ที่ไม่ดีต่อจิตใจ เจออะไรบ้าง เราทำยังไง

“ก็จะมีตอนที่เวลาแม่มาขัดขวางเวลาส่วนตัวเรา แบบบางทีอยากอยู่คนเดียวเล่นเกม ”
(ทิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“หนูเคยร้องไห้ แบบว่าร้องหนักมาก เวลาที่พ่อกับแม่ทะเลาะกันเรื่องเงิน บางทีพ่อก็ทำร้ายแม่ถ้าแม่ไม่ให้เงิน”
(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“ก็จะเก็บกด แต่บางทีก็แสดงออกมา แต่ว่าไม่ทำอะไรซ้ำของเสียหาย เพราะของแต่ละอย่างก็แพง”
(จิ๋ว, ผู้ให้ข้อมูล)

“ก็ปล่อยไป...ไม่สนใจแบบเพื่อนมาแกล้ง มากวน”
(ริว, ผู้ให้ข้อมูล)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลจะมีการระบายอารมณ์ที่แตกต่างกันออกไปตามเพศ ตามวัย ตามประสบการณ์ของแต่ละคน บ้างเก็บเงียบไม่แสดงออก บ้างไม่สนใจเรื่องนั้น โดยส่วนใหญ่จะพบว่าบุคคลกลุ่มนี้จะเก็บอารมณ์เงียบ เลือกที่จะไม่แสดงแสดงออก จึงสื่อให้เห็นว่า ส่วนใหญ่จะมีบุคลิกที่นิ่ง เฉยชา กับบางเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ควรหมั่นตรวจสอบอารมณ์อยู่เสมอ เพื่อป้องกันไม่ให้อาการซึมเศร้า หรือเครียด ที่อาจจะส่งผลเสียต่อสุขภาพได้

นอกจากนี้ ตามแนวคิดองค์ประกอบความสิ้นหวังของ Seligman ทั้ง 3 องค์ประกอบข้างต้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงพบองค์ประกอบอีกหนึ่งมิติที่ส่งผลให้เกิดความรู้สึกสิ้นหวัง นั่น คือมิติความด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยรายละเอียดจากการศึกษามี ดังต่อไปนี้

มิติความด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

ความรู้สึกที่เกิดจากการด้อยค่าทางด้านฐานะหรือสภาพความเป็นอยู่ที่กำลังเผชิญ ย่อมส่งผลให้เกิดความรู้สึกที่ขาดการสนับสนุน น้อยเนื้อต่ำใจ ไม่เห็นคุณค่าในตนเอง สิ้นหวังในการดำเนินชีวิต เช่น การได้รับเงินที่ได้ไปโรงเรียน ความต้องการสิ่งของ และความต้องการในเรื่องการเรียน เป็นต้น ทั้งนี้ การไม่ชำระเงินหรือปัญหาในการจัดการเงินภายในครอบครัว จนทำให้เกิดความเดือดร้อนตามมา รวมไปถึงอาจจะส่งผลไปยังสภาวะทางอารมณ์ที่จะเกิดภาวะความตึงเครียด วิตกกังวล ดังนั้น ครอบครัวจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะคอยผลักดัน หรือทำให้ผู้ให้ข้อมูลไม่มีความรู้สึกหรือลดความรู้สึกที่ด้อยค่าทางฐานะของตนเองน้อยลง ซึ่งจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

ผู้วิจัย: เราเคยได้รับรางวัล หรือของขวัญอะไรบ้าง

“เวลาอยากได้ของ แม่ก็จะบอกว่าไม่มีเงิน ไม่ต้องเอา บ้านเราไม่มีเท่าเขา ก็แบบเสียใจอยู่ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้อยู่ดี ก็เลยไม่เอาก็ได้ บางทีก็อยากได้ หรืออยากกินขนมอร่อย ๆ เหมือนเพื่อน แต่ก็ไม่มีเงิน”
(ทิว, ผู้ให้ข้อมูล)

ผู้วิจัย: แล้ววันนี้ล่ะลูก ได้กินข้าวमार.มัย

“วันนี้หนูไม่ได้กินคะ เครื่องปรุงไม่มี เพราะแบบ...พ่อไม่มีเงินซื้อ”

ผู้วิจัย: แล้วหนูได้เงินมาร.มัยคะ ได้มาวันละกี่บาท

“บางวันก็ได้ แต่มีบางวันก็ไม่ได้คะ ได้คนละ 10 บาทกับน้องคะ คือแบบตอนนั้น พ่อกับแม่หนูทะเลาะกันบ่อย นานถึง 4-5วัน เพราะว่าแม่เอาเงินไปเล่นพนัน แล้วแม่ก็ไปติดหนี้เพื่อน”

(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

“อ้อ บางครั้งแม่จะชอบพูดว่า ไม่ต้องเอาหรอก มันแพง แม่ไม่มีเงิน”

(จิ๋ว, ผู้ให้ข้อมูล)

“แม่ก็จะทำงานคนเดียว แล้วเงินก็ไม่พอใช้ แม่ก็จะยืมญาติ ๆ มา เพราะต้องพยายไปหาหมอในเมือง”

(วิว, ผู้ให้ข้อมูล)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละท่านที่สถานภาพทางครอบครัวที่ค่อนข้างขัดสน จึงส่งผลกระทบไปยังการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงส่งผลไปยังผู้ให้ข้อมูลที่กำลังอยู่ในวัยเรียน ที่บางครั้งอาจจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวเท่าที่ควร และอีกหนึ่งประเด็นที่พบคือผู้ปกครองจะปิดกั้นด้วยการบอกว่าที่บ้านไม่มีเงิน นอกจากนี้ยังมีการนำไปเปรียบเทียบความแตกต่างทางฐานะกับครอบครัวอื่น ยิ่งเป็นการซ้ำเติม และบั่นทอนจิตใจตนเองมากยิ่งขึ้น ดังนั้นสถานภาพทางครอบครัวถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญที่จะพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพทางการศึกษาของผู้ให้ข้อมูล

ประสบการณ์ความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยพบประสบการณ์ร่วมอันนำไปสู่ความสิ้นหวังของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1) ประสบการณ์การเป็นหย่าร้างของพ่อกับแม่

โดยผู้ให้ข้อมูล “ทิว” เคยประสบกับเหตุการณ์ที่พ่อและแม่ต้องแยกทางกัน แม่ต่อสู้ชีวิตเพียงลำพังในการเลี้ยงดูลูก และยายวัยชรา พร้อมด้วยแม่มีสภาวะทางจิตที่ต้องได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง สุนัขทางครอบครัวจึงติดขัด มีรายจ่ายสูงกว่ารายรับ จึงนำไปสู่การสนับสนุนการศึกษาลูกได้ไม่เต็มที่ ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา จึงทำให้มีความรู้สึกไม่อยากไปโรงเรียน ประกอบกับแม่ไม่มีเงินให้ลูกไปโรงเรียน ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่เกิดภาวะจ่านนหรือสิ้นหวัง

2) ประสบการณ์ผู้ปกครองในครอบครัวติดการพนันและสารเสพติด

ผู้ให้ข้อมูล “วิว” พบประสบการณ์แม่ติดการพนัน ความขัดแย้งทางครอบครัว จึงเกิดขึ้น พ่อกับแม่ทะเลาะกัน เกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัว สุนัขทางการเงินไม่พอ ใช้จ่ายในครัวเรือน วิวไม่อยากไปโรงเรียนเพราะแม่ไม่ให้เงิน ไม่มีเงินซื้อผงซักฟอก ไม่มีเงินซื้อเครื่องปรุงประกอบอาหาร วิวเป็นนักเรียนหญิงที่ต้องเดินเท้าเปล่าไปหาบน้ำดื่ม มาจุนเจือครอบครัว เพียงแต่วิวเป็นเด็กมองว่าสิ่งที่เขาทำคือการทำเพื่อคนอื่น เป็นการทำให้คนอื่นมีความสุข เราก็มีความสุข ทั้งนี้เมื่อครอบครัวมีปัญหาเรื่องการเงิน ไม่มีเงินสนับสนุนการศึกษาของลูก ด้วยที่กล่าวมาข้างจนจึงทำให้เห็นว่าเป็นความยากจนที่เกิดจากการไม่วางแผนของครอบครัว จึงส่งผลให้ลูกเกิดความสิ้นหวัง และจำนวนอยู่ในสภาวะเช่นนี้

3) ประสบการณ์การสูญเสียผู้นำหรือเสาหลักของครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูล “จิ๋ว” พบประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวเองลงสู่จุดที่ไร้ที่ปักพิง เนื่องจากพ่อเสียชีวิตอย่างกะทันหัน แม่จึงต้องทำงานอย่างหนักเพื่อประคองครอบครัวให้อยู่อย่างสบาย ภายใต้ความเศร้าเสียใจ และมุ่งให้ความสำคัญกับการทำงานมากกว่าการเรียนจึงทำให้ละเลยต่อการศึกษา ประกอบกับผู้ปกครองต้องการให้ลูกไปช่วยทำงาน ด้วยสภาวะจ่านนจึงนำไปสู่จุดทำให้เกิดความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ ประสบการณ์การถูกบังคับ ผู้ให้ข้อมูล “ริว” พบประสบการณ์ที่ไม่อยากมาโรงเรียน แม่ให้เงินมาโรงเรียนน้อย หรือบางครั้งไม่ได้รับเงินมาโรงเรียน ทางบ้านมีภาระค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงกว่ารายรับจึงทำให้ไม่เพียงพอ จึงมีบ้างที่นักเรียนต้องขาดเรียนเพื่อไปช่วย

แม่ทำงาน ด้วยเหตุการณ์นี้ของเด็กจึงไม่ชอบการไปทำงานกับแม่ และไม่พอใจที่ไม่ได้รับเงินมาโรงเรียน สิ่งของ หรืออุปกรณ์การเรียนไม่ครบครัน จึงนำไปสู่ภาวะจำนนหรือสิ้นหวังเกิดขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละท่านมีความแตกต่างทางครอบครัวจึงมีเพียงบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน จึงพบว่าผู้ให้ข้อมูลตกอยู่ในสถานะที่ทางครอบครัวไม่สามารถจัดการกับค่าใช้จ่ายในบ้านได้ รวมไปถึงบางครอบครัวต้องมีภาวะฟืดฟิง ค่าใช้จ่ายภายในบ้านก็สูงขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ จึงทำให้เห็นถึงปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ส่งผลให้สถาบันครอบครัวเปราะบาง เกิดการทะเลาะภายในครอบครัว ทั้งยังเกิดปัญหาการหย่าร้าง ส่งผลไปยังนักเรียนเกิดความรู้สึกด้อยค่าสิ้นหวังในที่สุด

สรุปและอภิปรายผล

1. การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาลักษณะของความสิ้นหวังจากการเรียนรู้ของนักเรียนยากจนตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา ผู้วิจัยขออภิปรายตามประเด็นที่ได้จากการศึกษาดังต่อไปนี้

ปรากฏการณ์ความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 4 คน เพื่อบรรยายประสบการณ์ความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน โดยให้ข้อมูลที่แสดงถึงความสิ้นหวังของนักเรียนยากจนตามการรับรู้ ความเชื่อ ความคิด อารมณ์ สามารถวิเคราะห์ผลออกมาเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

- 1) ความด้อยทางปัญญา
- 2) ความด้อยทางแรงจูงใจ
- 3) ความด้อยทางอารมณ์

นอกจากนี้ ตามแนวคิดองค์ประกอบความสิ้นหวังของ Seligman ทั้ง 3 องค์ประกอบข้างต้นนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงพบองค์ประกอบอีกหนึ่งมิติที่ส่งผลให้เกิดความรู้สึกสิ้นหวัง นั่น คือมิติ เรื่องความด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ผลการศึกษาปรากฏการณ์ร่วมความสิ้นหวังของนักเรียนยากจนพบความสิ้นหวัง 3 ประเด็น คือ

1) ความด้อยทางปัญญา

นักเรียนแสดงถึงพฤติกรรม ความคิด ทัศนคติที่มีต่อตนเอง โดยการกีดกันตัวเองจนส่งผลให้เกิดผลเสียต่อการเรียนตามลำดับ กล่าวคือ นักเรียนขาดความมั่นใจ ปิดกั้นความสามารถตนเอง มากไปกว่านี้ คือ การไม่เปิดใจ เพื่อพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงตนเอง และอีกประเด็นหนึ่งคือการขาดโอกาสที่จะได้แสดงออก จึงสะท้อนไปถึงระบบการศึกษาของโรงเรียนที่อาจจะละเลยเด็กกลุ่มนี้ไป

จึงพบว่ามีความสอดคล้องกับพฤติกรรมนักเรียนที่มีความยากจนที่มีพฤติกรรมแสดงออกทางความคิดที่บั่นทอน ปิดกั้นจิตใจ ปิดกั้นความสามารถตัวเองว่าตนไม่สามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ รวมถึงเขินอาย ไม่กล้าแสดงออก มีความวิตกว่าเพื่อนจะล้อเลียน มีความกลัวภายในจิตใจ ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงมีมุมมองต่อความคิดเหล่านี้ว่าเป็นเหตุอันเนื่องมาจากฐานะทางครอบครัวที่ขาดการส่งเสริม ขาดการดูแลเอาใจใส่ รวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมุมมองด้านการศึกษาของผู้ปกครองที่ยังมีอาจสามารถแนะแนวทางและปลุกฝังความคิดของนักเรียนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา จึงส่งผลให้นักเรียนมีมุมมองว่าการศึกษา การเรียนรู้เป็นเรื่องยาก และไม่ใช่เรื่องสำคัญในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้ละเลยความสำคัญในการเรียนจึงก่อเกิดเป็นพฤติกรรม ความคิด ทัศนคติที่ด้อยค่าตนเองในเรื่องของสติปัญญา นักเรียนยากจนจึงเห็นคุณค่าด้านสติปัญญาน้อย ทว่าความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางลบกับความสิ้นหวัง นิชา สมทรัพย์ (2554) กล่าวว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองน้อยจะส่งผลให้เกิดความสิ้นหวังมาก

2) ความด้อยทางแรงจูงใจ

ความด้อยทางแรงจูงใจเป็นพฤติกรรมที่อยู่ภายใต้ความรู้สึกหรือจิตใจของบุคคลนั้นๆ เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามถึงสาเหตุและเหตุผลของการไม่ยอมมาโรงเรียน หรือขาดโรงเรียนบ่อย จึงพบว่า นักเรียนขาดแรงจูงใจในการมาเรียน เกิดความเบื่อหน่ายในบางรายวิชา รวมไปถึงเห็นความสำคัญของการทำงานมากกว่าการมาเรียน ทั้งยังผู้ปกครองยังยินยอมให้นักเรียนขาดเรียนเพื่อออกไปทำงานด้วย นอกจากนี้นักเรียนบางคนเกิดความรู้สึกเบื่อ หรือขาดแรงบันดาลใจในการมาเรียน จึงสะท้อนกลับไปยังครอบครัวที่ขาดการส่งเสริม ด้านการเรียนของนักเรียน และโรงเรียนต้องมีการปรับเปลี่ยน หรือพัฒนากิจกรรมของทางโรงเรียน กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ให้มีความน่าสนใจที่จะช่วยดึงดูดให้นักเรียนรักการมาโรงเรียน และเห็นความสำคัญของการเรียนมากยิ่งขึ้น

จึงพบว่ามีความสอดคล้องกับพฤติกรรมของนักเรียนยากจน ที่แสดงออก และถ่ายทอดออกมาว่า ไม่อยากมาโรงเรียน เนื่องจากบ้างไม่มีเงินซื้อผงซักฟอกมาซักชุดนักเรียน จึงไม่มีชุดใส่มาโรงเรียน บ้างก็ไม่ได้รับเงินมาโรงเรียน บ้างก็ได้เงินมาโรงเรียนในจำนวนที่น้อย จึงไม่อยากมาโรงเรียน บางคนจึงเลือกที่จะไม่มาโรงเรียนเพื่อไปทำงานจะได้มีเงินใช้สำหรับซื้อของที่ตนเองต้องการ ผู้วิจัยจึงมีมุมมองที่ว่าเป็นผลจากการขาดแรงบันดาลใจ ขาดต้นแบบที่ดี รวมไปถึงขาดการปลูกฝังจากครอบครัวในเรื่องของการศึกษา ประกอบกับการมีอคติต่อบางรายวิชาที่ตนเองไม่ถนัด จึงส่งผลให้ไม่มีแรงจูงใจ และเกิดภาวะจิตใจความเบื่อหน่ายแต่ต้องจำนนทำสิ่งนั้นแม้หลีกเลี่ยงได้

3) ความด้อยทางอารมณ์

นักเรียนกดทับบางอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ที่พบมากที่สุดคือการมีอารมณ์โกรธ หงุดหงิดภายในจิตใจที่ได้ยินหรือรับรู้ในสิ่งที่เป็นปมทางครอบครัว หรือตัวตนของตนเอง จึงมีการแสดงอารมณ์ที่ไม่พอใจออกมา ซึ่งแต่ละคนก็จะมีจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไป โดยส่วนใหญ่จะไม่ได้ตอบ เก็บความรู้สึกแล้วเลือกที่จะนิ่งเงียบ ในบางคนก็จะพบเจอปัญหาของครอบครัวที่มีการใช้อารมณ์ ความรุนแรงเมื่อเกิดความไม่เข้าใจกัน

จึงพบว่ามีความสอดคล้องกับพฤติกรรมของนักเรียนที่มีความยากจน ที่มักจะไม่ได้ตอบ ไม่แสดงอาการหรือกระทำความรุนแรงต่ออีกฝ่าย ด้วยการมีภาวะที่กลัว ไม่มี

ความเชื่อมั่นในตนเองมากพอ นักเรียนกลุ่มนี้จึงเลือกที่จะจัดการอารมณ์ด้วยตนเอง ด้วยการนิ่งเงียบ ไม่ให้ความสนใจ และปล่อยให้มันเป็นเรื่องของฝ่ายตรงข้าม ในมุมมองของผู้วิจัยนักเรียนกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นว่า นักเรียนกลุ่มนี้มีความรู้สึกที่ค่อนข้างเฉยชา กระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างช้า ละเลยสิ่งรอบข้าง เสมือนจิตใจของเขาไม่ยอมรับรู้หรือไม่อยากถูกกดขี่ หรือถูกตักย่ำกับการกระทำที่ไม่เหมาะสม แม้จะมีโอกาสในการโต้ตอบ แต่เขากลับเลือกที่จะจำนนต่อสิ่งที่เกิดขึ้น

ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวนมากแบกรับความเครียด กดดัน วิตกังวลจากปัญหาส่วนตัว ปัญหาของครอบครัว หรือแม้แต่มีบาดแผลจากการเลี้ยงดูในครอบครัวที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจ (adverse childhood experiences-ACEs) Miller & Desimone (1993) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปครอบครัวเป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่ ช่วยให้บุคคลเผชิญกับปัญหาหรือความเครียดได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวอาจเป็นแหล่งที่ทำให้บุคคลเกิดความเครียดได้ เช่น การแต่งงาน การหย่าร้าง การมีสมาชิกใหม่หรือการสูญเสียสมาชิกในครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส การมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในครอบครัว

มิติความด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

ความยากจนในมิติที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ ความยากจนทางเศรษฐกิจ ซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่ข้อจำกัดในการพัฒนาศักยภาพของเด็กในครอบครัวที่มีรายได้น้อย ปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวทำให้เด็กไม่ได้รับการสนับสนุนทางการศึกษามากเพียงพอ และจากการที่ผู้ปกครองต้องออกไปทำงานโดยไม่มีเวลาให้กับเด็ก จึงทำให้เด็กใช้เวลาว่างที่บ้านอย่างไร้คุณภาพ และทำให้เด็กความรู้สึก ความคิดที่เป็นปฏิกิริยาต่อการเรียนรู้ เช่น มีความรู้สึกเบื่อหน่าย ความสิ้นหวัง เป็นต้น

Hill and King (1993) กล่าวว่า การพัฒนาด้านการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยสอดคล้องกับ อุมารณ ภัทรวาณิช และปัทมา อมรสิริสมบุญ (2550) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมทางด้านการศึกษา: เมืองและชนบท พบว่า ความแตกต่างระหว่างความเป็นเมืองและชนบท มีผลต่อการได้รับโอกาสทางการศึกษา โดยคนเมืองมีโอกาสมากกว่าคนชนบท รวมถึง ทรัพยากรครัวเรือน อันได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมก็มีผลเช่นกัน โดยครอบครัวที่ยากจน

มีแนวโน้มจะได้รับโอกาสทางการศึกษาน้อยกว่าครอบครัวที่ร่ำรวย ซึ่งไม่เพียงแต่การมีสภาพเศรษฐกิจ และสังคมแตกต่างกันเท่านั้น แต่ก็ยังมีความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพของการศึกษาด้วย

ดังนั้น ปัจจัยความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาของเด็ก โดยครอบครัวที่มีฐานะยากจนจะขาดการสนับสนุนทางการศึกษา ทำให้เด็กต้องจำนนต่อการเรียนรู้ที่ไม่พร้อม ดังจะเห็นได้จากการให้ข้อมูลบทสัมภาษณ์ที่ว่า “ไม่มีเงินซื้อผงซักฟอก เลยไม่ได้ซักผ้า ไม่อยากมาโรงเรียน” “ไม่ได้เงินมาโรงเรียน” “ไม่มีเงินซื้อดินสอ ปากกา” ซึ่งประโยคเหล่านี้สะท้อนฐานะทางครอบครัวเด็กได้เป็นอย่างดีว่าขาดทุนทรัพย์ที่จะนำมาใช้ในการสนับสนุนการศึกษา ในทางกลับกันในบางครอบครัวมีความพร้อมด้านทุนทรัพย์จึงสามารถสนับสนุนการเรียนรู้ให้กับลูกสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างดีและรวดเร็ว จะเห็นได้จากการวิเคราะห์ถึงโอกาสการเข้าถึงการศึกษาของนักเรียนในข้างต้น เด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้ดีจะมีอัตราการเข้าเรียนมากกว่ากลุ่มนักเรียนที่มาจากครอบครัวยากจน โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559ก, 2559ข)

ด้วยเหตุฉะนั้นนักเรียนยากจนจึงจำนนต่อความเป็นอยู่ของการใช้ชีวิตอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ จึงส่งผลให้เกิดความสิ้นหวังทางการเรียนรู้ (learned helplessness) ในบางครั้งอาจเกิดขึ้นได้ในช่วงวัยต่าง ๆ ของมนุษย์ ในช่วงวัยเด็ก เด็กหลายคนต้องเผชิญกับปัญหาด้านการเรียน เช่น เด็กบางคนทำงานหรือคะแนนสอบวิชาคณิตศาสตร์ได้ไม่ดีอยู่เป็นประจำ เขาก็จะเริ่มรู้สึกว่าเขาไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะทำงานหรือสอบในเรื่องที่เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ เมื่อต้องทำงานที่เกี่ยวกับคณิตศาสตร์เขาก็จะรู้สึกหดหู่ใจ เป็นต้น (Cherry 2017) ทั้งนี้ จึงสอดคล้องกับทฤษฎีความสิ้นหวังการเรียนรู้ของ Martin Seligman ที่ ฮิโรโต (Hiroto 1974, 187–193) ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการยอมจำนนอันเกิดจากการเรียนรู้มาทำการทดลองกับมนุษย์ โดยทำการทดลองกับนักศึกษา ฮิโรโตแบ่งนักศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม นักศึกษากลุ่มแรกจะได้ยินเสียงรบกวน และสามารถกดปุ่มหยุดเสียงรบกวนเหล่านั้นได้ กลุ่มที่สองได้ยินเสียงรบกวนแต่ไม่สามารถหยุด หรือควบคุมเสียงนั้นได้ ส่วนกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มควบคุมไม่มีเสียงรบกวนใด ๆ ต่อมาผู้ทำการทดลองนำนักศึกษามาเข้าห้องทดลองอีกครั้ง

ในครั้งนี้อะไรจะมีเสียงดังรบกวนเช่นเคย แต่ทุกคนจะสามารถกดปุ่มเพื่อหยุดเสียงได้ ผลปรากฏว่า นักศึกษาในกลุ่มแรกและกลุ่มควบคุมสามารถขจัดเสียงรบกวนด้วยการกดปุ่มหยุด แต่กลุ่มที่สองซึ่งไม่สามารถควบคุมเสียงให้หยุดลงในการทดลองแรกไม่สามารถแก้ปัญหาในสถานการณ์นี้ได้ การทดลองนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อคนรู้สึกว้าวุ่นพวกเขาไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ พวกเขาก็จะเริ่มหยุดพฤติกรรม ซึ่งจะทำให้คนมองข้ามโอกาสในการแก้ปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ไปในทางที่ดีขึ้น (Hiroto & Seligman 1975, 311–327)

แนวทางการประยุกต์ความสิ้นหวังของนักเรียนยากจนกับการศึกษา

จากการศึกษาความสิ้นหวังของนักเรียนยากจน ความสิ้นหวังจากการเรียนรู้ว่าตนเองไร้ความสามารถ ส่งผลเสียต่อบุคคลในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากความสิ้นหวังและยอมจำนนนี้เกิดขึ้นกับช่วงวัยเด็ก เด็กอาจจะติดอยู่กับความรู้สึกนี้ไปอย่างยาวนานและส่งผลเสียต่อการใช้ชีวิตประจำวัน การเรียน หรือการทำงานในอนาคต ดังนั้น ในฐานะผู้วิจัยเป็นครูผู้สอนอยู่ในแวดวงการศึกษา จึงขอเสนอแนวทางการช่วยเหลือของนักเรียนยากจนที่มีเกิดความรู้สึกสิ้นหวัง ดังนี้

1) การมองโลกในแง่ดี

การสอนให้เด็กมองโลกในแง่ดี เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดความรู้สึกสิ้นหวังและยอมจำนน และยังช่วยในการปรับความคิดของผู้ที่สิ้นหวังให้ดีขึ้นได้เซลิกันแมน (Seligman, 2006) ผู้นำด้านจิตวิทยาเชิงบวก อธิบายว่า การมองโลกในแง่ดีเป็นคุณสมบัติสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้มนุษย์เรามีความสุข รวมถึงประสบความสำเร็จทั้งด้านชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน

2) การสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางลบกับความสิ้นหวัง นั่นคือ หากมีการสนับสนุนทางสังคมไม่ดีจะทำให้เกิดความสิ้นหวังมากขึ้น (Somasundaram & Devamani, 2016) ดังนั้น ทางโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนเด็กให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาได้อย่างเท่าเทียม และควรจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการ

ของเด็ก เพื่อจะได้แสดงออกถึงความสามารถของตน ทำให้เกิดความรู้สึกมีค่าและภูมิใจในตนเอง

3) สร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่เด็ก

เพราะแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นแรงผลักดันให้บุคคลมีความพยายามในการทำสิ่งต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จอย่างมุ่งมั่นและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ดังนั้น การมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จะช่วยให้เด็กมีความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถช่วยป้องกันไม่ให้เกิดความสิ้นหวังและยอมจำนนได้

4) การออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ครูผู้สอนต้องทำการวิเคราะห์นักเรียนรายบุคคลและเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างแท้จริงเพื่อนำเอาความต้องการของแต่ละบุคคลมาออกแบบการเรียนรู้ ดังนั้น ครูเปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองทำ ได้ลองปฏิบัติ รับฟังความคิดเห็นของเด็ก ให้คำชมหรือการเสริมแรงเมื่อเด็กสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้สำเร็จ สอนให้เด็กเห็นคุณค่าในตนเอง เชื่อมโยงในศักยภาพของตนเอง คอยให้กำลังใจเมื่อเด็กท้อแท้ สิ้นหวัง รวมถึงช่วยเสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กเมื่อเด็กต้องการความช่วยเหลือ

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น กระทรวงศึกษาธิการ ได้ความตระหนักถึงอนาคตของเด็กไทยในเรื่องภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning Loss) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) กระทรวงศึกษาธิการ และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) (2565) ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง สภาวะการฟื้นฟูการเรียนรู้และเร่งรัดประสิทธิผลการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา (Learning Recovery and Education Opportunities Effectiveness Accelerations Situation) ทั้งยังมีนโยบายเพื่อช่วยเหลือนักเรียนให้หลุดจากความยากจน แต่ไม่หลุดออกจากระบบการศึกษา โดยสพฐ. เน้นย้ำไปที่นโยบาย “ด้านโอกาสและการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา” ที่มุ่งให้โรงเรียนผู้บริหาร และครู รวมถึงผู้ปกครองร่วมมือกันส่งเสริม และพัฒนาเด็กให้ได้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ

ในฐานะผู้วิจัยเป็นครูผู้สอนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาบุคคลให้มีประสิทธิภาพของสังคม จึงเห็นว่าครูควรจะรู้จักนักเรียนรายบุคคลอย่างถ่องแท้ ทั้งตัวนักเรียนเอง และบริบทของครอบครัวด้วย เพื่อที่ครูจะได้นำข้อมูลมาวางแผน ดำเนินการแก้ไขต่อไป ในการศึกษาครั้งนี้ที่นักเรียนขาดแรงจูงใจในการมาโรงเรียน จึงเป็นภาพสะท้อนให้กับทั้งครอบครัวและโรงเรียน มุมมองของครอบครัวคือขาดการสนับสนุน ขาดทุนทรัพย์ในการส่งเสริม นอกจากนี้ พ่อแม่ผู้ปกครองก็สามารถมีส่วนช่วย ในการป้องกันไม่ให้เกิดความรู้สึกสิ้นหวังและยอมจำนน ด้วยการสอนให้เด็กเรียนรู้ การมองโลกในแง่ดี และสร้างความมั่นใจว่าลูกมีความสามารถในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ด้วยการกระตุ้นให้ลูกทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ให้กำลังใจ ให้คำชม ตลอดจนปลูกฝัง ทัศนคติที่ดีต่อการใช้ชีวิต สอนให้ลูกเห็นคุณค่าในตัวเองและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถปลูกฝังได้ตั้งแต่ยังเล็ก (Seligman 2006, 235–253) หากมองใน มุมของโรงเรียนต้องมีการสำรวจความสนใจ ความต้องการของนักเรียน และพัฒนา ปรับปรุงหลักสูตร วิธีการจัดการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องกับนักเรียนและบริบทของ ชุมชน เพื่อจะได้ส่งเสริมนักเรียนได้เต็มศักยภาพ สำคัญมากไปกว่านี้คือ ครูคือผู้ที่เป็น สื่อกลาง ในการรู้จักตัวตนนักเรียนและจะสามารถนำเรื่องราว ปัญหา ดีแม้ในวงกว้าง เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาต่อไป

บทสรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นปรากฏการณ์ร่วมอันเนื่องมาจากความยากจน ดังนี้ 1. ความด้อยทางปัญญา ได้แก่ ด้อยค่าความสามารถ 2. ความด้อยทางแรงจูงใจ 2.1) ช่วงถดถอย 2.2) พฤติกรรมจำเจ 2.3) สังคมกลั่นแกล้ง 3. ความด้อยทางอารมณ์ 3.1) ภาวะจิตใจต่ำต้อย 3.2) การระบายออกทาง นอกจากนี้ยังพบมิติฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคม อีกปัจจัยสำคัญนำไปสู่การเกิดความรู้สึกสิ้นหวังทางการเรียนรู้ของ นักเรียนยากจน มากไปกว่านั้น จากการวิจัยในครั้งนี้พบประสบการณ์ความรู้สึกสิ้นหวังของ นักเรียนยากจน ดังนี้ 1) ประสบการณ์การเป็นหย่าร้างของพ่อกับแม่ 2) ประสบการณ์ ผู้ปกครองในครอบครัวติดการพนันและสารเสพติด 3) ประสบการณ์การสูญเสียผู้นำ หรือเสาหลักของครอบครัว 4) ประสบการณ์ถูกบังคับ รวมไปถึงพฤติกรรมที่ปรากฏ ร่วมกันคือการขาดความมั่นใจในตนเอง ขาดการส่งเสริมด้านทุนทรัพย์ และด้อยความ

สามารถตนเอง ทั้งนี้ปัจจัยของความยากจนแต่ละครอบครัวทำให้มุมมอง ทักษะคติ ความคิด ความกล้า ของนักเรียนลดลงด้วยการด้อยค่าตนเองทางด้านสติปัญญา ด้อยด้านแรงจูงใจ และด้อยทางด้านอารมณ์ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ ถูกส่งผ่านด้วยการ ถูกครอบงำทางความคิดที่ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา การถูกละเลย แม้กระทั่ง การขาดข้อมูลด้านการศึกษาจึงก่อให้เกิดปัญหาเรื่องของความเท่าเทียมที่ระบบ การศึกษาไทยกำลังประสบ ณ ปัจจุบัน แม้จะมีการจัดตั้งกองทุนขึ้นมาเพื่อให้การ ดูแลช่วยเหลือ แต่ยังคงมีเด็กที่รอคอยเข้ารับการช่วยเหลือ ทั้งนี้โรงเรียนและครูจึงเป็น สื่อกลางสำคัญในการสื่อสาร กระจายข้อมูลให้รับรู้สู่วงกว้าง เพื่อช่วยเหลือนักเรียน กลุ่มนี้ให้เกิดความเท่าเทียมทางการศึกษา นำไปสู่การเป็นประชากรที่ดีมีคุณภาพของ สังคมและทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ก. คำชี้แจงประกอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2542ข. แนวคิดและนโยบายการทรงศึกษาธิการพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษาเพื่อประชาชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. 2565. “Learning Loss สู่ Learning Recovery พื้นฟูภาวะถดถอยทางการศึกษา ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงหลังโควิด-19.” สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2567. จาก <https://www.eef.or.th/news-learning-loss-learning-recovery-081122/>
- จำเนียร สตาเขตร์. 2541. การศึกษาภูมิหลังทางครอบครัว สภาพปัญหา และสาเหตุของนักเรียนที่เข้ารับการปรึกษาในโครงการโรงเรียนตัวอย่าง ทางสุขภาพจิต ศูนย์สุขวิทยาจิต. กรุงเทพฯ: ศูนย์สุขวิทยาจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล. 2560. “การวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ: ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับการวิจัยทางด้านจิตวิทยา.” วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 28(3): 1-13.
- ทิพย์วัลย์ สุทิน. 2542. การเสริมสร้างและพัฒนา EQ. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์. กรุงเทพฯ: สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย.
- นิชา สมานทรัพย์. 2554. “ปัจจัยคัดสรรที่มีความสัมพันธ์กับความสิ้นหวังในผู้ป่วยโรคซึมเศร้าวัยสูงอายุ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิสสุตา นาโสก และศานิตย์ ศรีคุณ. 2566. “หลักสูตรแฝงว่าด้วยเรื่องกลวิธีการตีตราตนเองของนักเรียนในสถานศึกษาขนาดเล็ก: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา.” วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ 16(2): 50-76. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2567. จาก https://so04.tci-thaijo.org/index.php/social_crru/issue/view/17739
- สถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. 2567. “เปิดรายงานความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา 2566 พบเด็กกลุ่มเปราะบางการเรียนรู้ถดถอย กสศ. เสนอรัฐเร่งลงทุนพัฒนาทุนมนุษย์หยุดวงจรความจนข้ามรุ่น.” สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2567. จาก <https://research.eef.or.th/educational-inequality-report-2023/>

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559ก). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559ข). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยปี 2558*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2566. *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อัญญา ปลดเปลื้อง. 2556. “การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา.” *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข* 23(2): 1-10.
- อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์และปัทมา อมรสิริสมบุญ. 2550. “ความไม่เท่าเทียมด้านการศึกษา: เมืองและชนบท.” ใน *ประชากรและสังคม*, บรรณาธิการโดย วรชัย ทองไทย และสุรีย์พร พันพื้ง, 48-61. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- Beck, Aaron T., Weissman, Arlene, Lester, David & Trexler, Larry. 1974. “The measurement of pessimism: The hopelessness scale.” *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(6): 861-865. Retrieved April 13, 2024, from <http://web.elastic.org~fchemirrorswww.jya.com201210beckhopelessness.pdf>
- Cherry, Kendra. 2017. “What is learned helplessness and why does it happen?” Retrieved April 13, 2024, from <https://www.verywell.com/what-is-learned-helplessness-2795326>.
- Forintos, Dóra P., Sallai, Judit & Rózsa, Sándor. 2010. “Adaptation of the Beck hopelessness scale in Hungary.” *Psychological Topics* 19(2): 307-321.
- Hiroto, Donald S. 1974. “Locus of control and learned helplessness.” *Journal of Experimental Psychology* 102(2): 187–193.

- Hiroto, Donald S. & Seligman, Martin E. P. 1975. "Generality of learned helplessness in man." *Journal of Personality and Social Psychology* 31(2): 311–327.
- Hill, Anne & King, Elizabeth M. 1993. "Women's education in developing countries: An overview." In *Women's education in developing countries: Barriers, Benefits, and Politics*, edited by Elizabeth M. King and Anne Hill. Baltimore, MD.: John Hopkins University Press.
- Lindholm, Lisbet, Holmberg, Maria, & Makela, Carita. 2005. "Hope and hopelessness." *International Journal for Human Caring* 9(4): 33-38.
- Miller, Earl K., Li, Lin, & Desimone, Robert. 1993. "Activity of neurons in anterior inferior temporal cortex during a short-term memory task." *J. Neuroscience* 13: 1460-1478.
- Seligman M. E. 1972. "Learned helplessness." *Annual review of medicine* 23: 407–412.
- Seligman, Martin E. P. & Csikszentmihalyi, Mihaly. 2000. "Positive Psychology: An Introduction." *American Psychologist* 55(1): 5-14.
- Seligman, Martin E. P., Castellon, Camilo, Cacciola, John C., Schulman, Peter, Luborsky, Lester, Ollove, Maxine & Downing, Robert. 1998. "Explanatory style change during Cognitive therapy for unipolar depression." *Journal of Abnormal Psychology* 97(1): 13-18.
- Seligman, Martin E. P. 2006. *Learned optimism: How to change your mind and your life*. Reprint edition. New York: Vintage Books.
- Somasundaram, Ravindran Ottilingam & Devamani, Kiran A. 2016. "A Comparative Study on Resilience Perceived Social Support and Hopelessness among Cancer Patients Treated with Curative and Palliative Care." *Indian Journal of Palliative Care* 22(2): 135-140.
- World Bank. 2008. "*Beyond Economic Growth*." Retrieved April 13, 2024, from Retrieved from <http://www.worldbank.org/depweb/beyond/global/chapter2.html>.